

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 2

ФЕБРУАР 1953

ГОДИНА V

Генералмајор **ПЕТАР ТОМАЦ**¹⁾

ОДНОС ПОЛИТИКЕ И СТРАТЕГИЈЕ

Још увек је корисно прилазити односу између политике и стратегије кроз Клаузевицеве мисли. Али се при томе не смемо задржати само на најпопуларнијој његовој дефиницији да „рат није ништа друго до државна политика продужена другим средствима“. Овако непотпуно формулисана мисао о односу стратегије и политике често је давала повода за свесно или несвесно доношење погрешних закључака. Друга његова дефиниција да „рат није ништа друго него наставак политичких односа уплитањем других средстава“ је много јаснија. Из ње видимо да је рат инструмент политике, а никако нешто самостално. На другим местима Клаузевиц још јасније наглашава подређеност стратегије политици: политика даје рату карактер и димензије; она не поставља претстраже и не води патроле, али има пресудну реч на ратни план, па често и на план битке; била би бесмислица ставити ратна средства на расположење војсковођи да на основу њих створи план за рат или ратни поход са чисто војничког гледишта; чисто војничко гледиште се уопште не може схватити; могло би се разумети да политика заћути чим плане рат једино онда када би се ратови водили на живот и смрт само из чистог, апстрактног непријатељства, а не за политичке циљеве; бесмислено је подређивати политичка гледишта војним када је политика створила рат. Али Клаузевиц није рописки подредио стратегију политици. Политичко вођство — каже он, мора донекле познавати ратоводство; у сваком поједином случају, војсковође могу тражити да политика не дође у сукоб са природом свог средства, али ма колико њихове интервенције имале утицаја, могу се схватити само као модификације циљева политике; сукоб између политичких и војних интереса није у природи

¹⁾ У сарадњи са пуковником Радованом Соколом и пуковником Томиславом Чуљатом.

саме ствари, а тамо где наступа, израз је недостатка увиђавности; теориски се не може замислити да политика поставља рату немогуће захтеве, јер би се то косило са природном и неопходном претпоставком да она познаје своје средство. Клаузевиц не говори само о спољној политици, како су то неки на силу протумачили, него о целокупној државној политици. Рат једне заједнице, наглашава он, произилази увек из датог политичког стања; поред осталог, рат бива одређен обостраним карактером народа и влада.

Ове Клаузевицеве идеје су очигледно надахнули револуционарни и Наполеонови ратови, када је однос између политике и ратводства постао јаснији него икада раније. Такве идеје налазимо у недореченом облику и код других писаца, његових савременика и претходника. Неке се преносе чак из претходног, предреволуционарног периода. Друштвене епохе задиру једна у другу чак и онда када их раздвајају такви драстични преломи као што је Француска револуција. Нове мисли ничу из нових односа који се стварају у крилу старе епохе и на махове, попут муње, разгоне мрак будућности. Али је тек Клаузевиц тим новим погледима дао класичан облик који их чини толико уверљивим.

Клаузевиц није трагао за пореклом ратова. Он их је просто сматрао законитим средством државе. Али су Маркс и Енгелс бацили много више светла на ово питање. Студирајући људско друштво, открили су да социјалне и политичке институције произилазе као надградња из производних односа, а ови из производних снага. Другим речима, државна власт осигурава постојећи друштвени поредак, или тачније, она је орган водеће или експлоататорске класе која влада производним средствима не само у одговарајућој етапи развоја производних снага, него и даље, када нове производне снаге већ захтевају нове односе — све док не буде оборена револуцијом и замењена новим установама у складу са новом економском основом. Дакле, корене ратова треба тражити у класном друштву и њихову појаву везати неразрешиво за експлоатарску класу. Развијајући даље ову мисао, Лењин је дао основе за теорију о праведним и неправедним ратовима. Он је проучавао политику коју је дотична држава водила до рата, дакле, политику која је довела до рата; ако је била империјалистичка, онда је рат био империјалистички и неправедан; ако је била ослободилачка онда је рат био ослободилачки и праведан. Прогресиван или праведан рат по Лењину не мора да буде одбранбени; није ни важно ко је први напао. Тако су Маркс, Енгелс и Лењин проширили и продубили Клаузевицеве идеје о односу политике и рата и дали им нов квалитет.

*

* * *

Ове поставке, које су овде дате у сасвим сажетом облику, претстављају само теориску срж питања о односу политике и стратегије. У пракси, међутим, наићи ћемо на више његових аспеката који стварају посебне практичне проблеме. У овој области згодно је да се анализа праксе (историје) отпочне са француским револуционарним ратовима. Разуме се, да су Клаузевиц и класици марксизма-лењи-

низма при формулисању својих поставки имали у виду све историско искуство које им је претходило, али ће нам историска анализа француских револуционарних ратова омогућити да правилније оциенимо њихове мисли и да боље осветлимо посебна, практична питања односа политике и стратегије којима се они нису бавили. Можда никад раније није било толико јасно колико је рат средство политике и колико односи између ње и стратегије зависе од друштвених и политичких снага.

Француска Законодавна скупштина 1792 године није објавила рат Аустрији само са циљем да се туче и ослаби главни непријатељ пре но што се оствари наговештена европска монархиска коалиција, него и да се у земљи униште врло активне реакционарне силе које су биле повезане са спољним непријатељем. Рат је, дакле, за Француску био прогресиван и оправдан, иако га је она објавила. Требало је само да и стратегија буде офанзивна да би била у складу са политиком, али се ова није побринула да створи повољне стратегиске услове за вођење офанзивног рата. Идеје Старог режима да су војска и рат искључива брига краља, који је тада још увек био формално шеф државе, и да немају никакве везе са грађанским животом, биле су још увек врло живе, па, природно, у прво време није могло бити довољно везе између нове политике и старе стратегије. Отуда је и генералима остављена врло велика слобода у вођењу операција. Они су забележили значајне успехе, али победе код Валмија и Жемапа 1792 године значе само да је Стари режим још послужио према слабом аустро-пруском ратоводству. Већ идуће, чувене 1793 године, када је формирана моћна Прва коалиција против републиканске Француске, настају порази на граници, а унутра побуне. Било је јасно да је стара стратегија ишла у раскорак са новом политиком, да се није могла оставити потпуна иницијатива генералима на терену, преузетим махом из Старог режима коме су више нагињали него Републици, ако већ нису били отворени издајници, и који нису били способни да схвате и искористе потенцијалну снагу одушевљених маса бораца које је Револуција ставила под њихову команду. Тада је стратегиско вођство рата поверено Одбору јавног спаса који ће пројектовати и прописивати операције, док ће комесари Конвента, претставници „једне и недељиве Републике“, одлазити армијама да контролишу извршење и да на рат пренесу динамизам Револуције. Снабдевени изузетним правима, могли су да ухапсе и ставе под суд команданте армија ако су се огрешили о своје дужности. Тако се лекари, адвокати, уметници, а у најбољем случају официри нижег ранга, стављају изнад команданата армија. „Било би то смешно у неко друго време; било је то ефикасно и страшно. Стране силе су се томе ругале у почетку, али су ускоро престале да се смеју“.²⁾ Нико не може спорити Одбору јавног спаса што је узео тако енергично рат у своје руке у оно најкритичније доба Револуције и што је зашао чак и у делокруг команданата армија. Али резултати, ма колико били позитивни, не могу да избришу незгоде које је рађало толико централизовано ко-

²⁾ Н. Martin, Histoire de France, IV, стр. 72.

мандовање. За време владе Директоријума команданти армија имали су много више иницијативе, али је у то доба рат био исклизнуо из руку политике и постао средством неограничене Бонапартине амбиције коју је он умео да усклади са интересима крупне буржоазије. До бонапартизма или цезаризма долази онда када стратегија схваћена шире као целокупна војна активност, у рукама вештих војсковођа изађе из своје подређене улоге да би се наметнула државној политици, разуме се у интересу и са подршком одговарајуће друштвене класе.

У Америчком грађанском рату (1861—1865) за ово питање је од интереса само Федерација (Северних држава). Ту је, у почетку, цивилна власт управљала операцијама и поред протеста команданата. Тачније речено, Конгрес се преко свог Војног одбора мешао у операције, захтевајући да се на војишту предузме ово или оно. То је било као неко парламентарно издање дворских ратних савета XVIII века који су одлучивали о операцијама на стотине километара далеко од војишта. Појављује се неко време чак и Савет генерала, који већином гласова одлучује о плановима команданата на терену. У том првом периоду рата претседник Линколн је неодлучан и поводљив. Последнице су биле непотребни порази и неуспеси. Велика надмоћност Севера у људима, новцу и материјалу није годинама могла да дође до изражаја. Равнотежа између политике и стратегије постићи ће се тек када се Линколн буде тргао из душевне кризе, енергично узео рат у своје руке, а операције оставио увиђавности генерала. Преокрет обележавају његове речи генералу Гранту приликом предаје дипломе врховног команданта: „Ова највећа част доноси Вам велику одговорност; земља има поверење у Вас и божјом помоћу ће Вас подржати“³⁾ Ако елиминишемо конвенционалну фразу о божјој помоћи, Линколн обећава Гранту слободу акције на војишту и подршку владе, што је и одржао. Отада је Линколн водио рат, а Грант операције.

У неуставним монархијама се односи политике и стратегије постављају друкчије него у парламентарним земљама. Апсолутни и полуапсолутни владари обједињују у својој личности политику и стратегију или, прецизније, они треба да у својим одлукама мире интересе једне и друге — ако већ нису уједно били непосредни руковођици обе делатности као Фридрих II (Велики) и Наполеон I — али су чешће рушили равнотежу, водећи се јаче за утицајем саветника једне или друге стране. Ипак, у случају Пруске уочи рата 1866 постоји позитиван пример сарадње политике и стратегије. Стратегија се врло добро прилагодила политици и вазда је била спремна да се за њене циљеве ангажује с оружјем у руци. Иако се ово најчешће приписује здравом разуму краља Виљема I (1861—88), Бизмарковој јакој личности и Молткеовој увиђавности и далековидости, ипак су узроци знатно дубљи. Откако је настала у XVII веку, Пруска је била изразито војничка држава, управо сва је израсла из војничке организације. Све установе унутрашње управе никле су из тежње да се подигне војна сила, па да се искористи за освајачке циљеве. Упоредо

³⁾ H. Mordacq, Politique et Stratégie, стр. 29.

са јачањем војске, ширила се и држава отивајући земље од суседа, тако да онај савременик Фридриха II није претерао кад је тврдио да је Пруска разбојничка држава. Није, дакле, чудо што се пруска стратегија слагала са Бизмарковом експанзионистичком политиком.

Било би сасвим погрешно ако би се ова хармонија између политике и стратегије приписала Клаузевицу. Истина, Немци су му били најближи и врло много су научили од њега, много пре него други, али, ипак, ратоводство нису потчинили политици. Молтке старији је, тобож по Клаузевицу, поставио формулу *политика — рат — политика* или, другим речима, рат је продужење политике као неоспоран домен војника, а политика се, као домен државника, поново наставља после рата. Таква гледишта, за која по Клаузевицу можемо рећи да показују недостатак увиђавности, морала су у пракси доводити до сукоба између политике и стратегије. Стварно, после победе код Садове (Кенигреца, 1866), Бизмарк је хтео да закључи мир, зашто је имао пуно оправданих разлога, док је пруски Генералштаб, коме је Молтке био на челу, желео да настави рат све до потпуног пораза Аустријанаца. Краљ, као шеф државе, дао је овога пута Бизмарку за право. Да би смањио Бизмарков утицај на ток идућег рата, Молтке га 1870/71 искључује из оних периодичних саветовања која су одржавана у Врховној команди под краљевим претседништвом. Тако се Бизмарк, претседник владе и министар иностраних послова, покретач тога рата, налази у Врховној команди уз свог суверена, али се о војној ситуацији мора распитивати код трећих лица, јер га Молтке о њој не обавештава. Овога пута је до сукоба дошло по питању бомбардовања Париза. Бојећи се међународних компликација, Бизмарк је тражио да се бомбардује град Париз не би ли се раније принудио на капитулацију и тако окончао рат. Молтке се томе противио, наводећи материјалне тешкоће, али су неки тврдили да је то било из филантропских разлога, да би учинио по вољи неким утицајним дамама које су желеле да се сачува „престоница света“. У крајњем резултату је бомбардовање закаснило, па није дало очекиване резултате.

После тога рата немачки војни писци су на том питању постали још радикалнији. Блуме⁴⁾ тврди да су војни разлози меродавни за ток рата; у рату се политика, у облику дипломатске акције, тобож има да брине само како ће појачати сопствену, а ослабити противничку страну. Он нигде не допушта да политика може имати утицаја на ток операција. Фон дер Голц⁵⁾ просто искључује политику у доба рата, али је од већег интереса његова аргументација: знајући врло добро да је то сасвим противно гледишту Клаузевица, чији ауторитет тада у Немачкој није могао да буде оспорен, он лицемерно тврди да је Клаузевиц извео однос политике и стратегије из искуства пред-револуционарних ратова, а да сада (после 1870), када ратују народи а не владе, политика има да заћути чим загрме топови!

⁴⁾ W. Blume, *Strategie*, Берлин 1882, стр. 25—32.

⁵⁾ Colmar von der Goltz, *Das Volk in Waffen*, Берлин 1890, стр. 123—128.

Овом бесмислицом је фон дер Голц покушао да помири Клаузевица са пруским режимом. Јер, нису овде у питању настране идеје неких војних писаца који желе да уздигну значај своје струке, него се радило о пруском милитаризму који је имао толико дубок корен и толико утицаја на политику Немачке. Прихватити Клаузевицеве идеје о односу политике и рата значило би сасвим ограничити утицај моћне војничке касте на државне послове. Став немачких генерала, без обзира да ли су руковали пером или мачем, нужно је произишао из друштвених односа; он је био у опреци са природом рата, али се контрадикција морала прихватити да би се сачувао премоћан утицај војске на државне послове.⁶⁾

Француска је 1870 кренула у рат само делом оних снага које су могли дати њен људски потенцијал и њена привреда. Политика и стратегија су ишле у раскорак. Када су војне припреме за рат биле довољне, онда није требало убрзавати сукоб са Пруском или се бар требало побринути за јаке савезнике. Овако се офанзивна политика, која је тежила да спречи јединство Немачке и поново афирмише примат Француске у Европи, извргла у дефанзивну стратегију. Па и тада је, све до слома код Седана, стратегија трпела због неоправданих захвата политике и више је водила рачуна о томе шта ће рећи народ Париза него шта ће урадити непријатељ. Тако обично бива када режим бешире политичке подршке западне у тешкоће, па почиње да се прибојава свог сопственог народа, о чијем мишљењу раније није водио рачуна. Не улазећи у посебан проблем да ли је после пропасти Другог царства нова Влада народне одбране заиста предузела праве мере да оправда свој назив, ипак се мора рећи да није увек налазила прави однос према стратегском вођству. Она је неповерљива према Првој лоарској армији, те често интервенише и изазива трвења која имају неповољан утицај на ток операција; њена интервенција још се теже осећа код Источне армије; међутим, на рад Друге лоарске армије, у чијег команданта има поверење, Влада утиче само онда када је то заиста потребно, тако да су извучени максимални резултати из оне тешке стратегске ситуације. Влади народне одбране не треба спорити право утицаја на ток операција у оним тешким тренуцима, али се мора подвући да њени подухвати нису били корисни. Политички руководиоци републиканског периода нису имали одговарајућу спремност, војничку культуру и стручно знање потребно за доношење стратегских и оперативних одлука.

Не може се рећи да Французи нису извукли никакве поуке из несрећног рата 1870/71. Војници су у теорији покушали да повуку границе између политике и стратегије општом поставком да политика (влада) поставља циљеве рата дајући потребна средства, а да их стратегија (начелник Генералштаба у миру, а врховни командант у рату) остварује. То личи на Молткеева гледишта — француски писци се на њега често позивају, али ту има битне разлике: према француском схватању начелник Генералштаба подноси своје ратне планове на

⁶⁾ Немачке погледе на однос политике и ратоводства износи **Freitag** — **Loringhoven** у свом делу „Krieg und Politik in der Neuzeit”, Берлин, 1912.

одобрење влади, а у Немачкој — круни. Разлике у гледиштима с једне и с друге стране Рајне симболишу називи дела која се баве тим питањем: Немци говоре о „стратегии и политици“, а Французи обратно о „политици и стратегији“.

У Србији, 1876 године, Влада је била убеђена да треба офанзивно кренути у Босну, главном спорном предмету са Турском у то време, али није била упорна, па је попустила пред одлуком већине Војног савета да се предузме офанзива према Нишу, тј. пред одлуком која је донета на основу иначе здравог стратегиског начела да треба савладати непријатеља на главном правцу, после чега се постижу сви остали циљеви.⁷⁾ Не улазећи у критику ова два гледишта, довољно је констатовати да је српска Влада препустила војницима стратегиско вођство рата, без обзира на своја уверења. Српско-бугарски рат 1885 године је само типичан пример из кога се може видети куда воде догађаји када се у неприпремљеном и непопуларном рату политика и стратегија нађу заједно у рукама неспособног владоаца.

Касније су српски војни теоретичари прихватили немачка гледишта о односима политике и стратегије, готово у исто толико радикалном облику. По С. Стокићу, политика има решавајући утицај до објаве рата, а после се потчињава војничким обзирима; када се противник савлада, односно када постаје јасно да се иде поразу, онда, политика поново добија првенство. Ж. Мишић, каснији војвода, као професор стратегије на Вишој школи Војне академије, такође је сматрао да политика долази у *други ред* (подвукао сам Мишић) чим почну непријатељства. Међутим, у току ратова 1912—18 српска стратегија је била у правом смислу средство политике и њој потчињена. Кад је год долазило до сукоба између војних и политичких интереса, преовлађивали су политички. После Куманова, политика је нагло упутила главнину III армије кроз Албанију на Јадранско Море (да би се велике силе ставиле пред свршен чин), без најосновнијих припрема које су тражили војни интереси, свега са по два хлеба на војника; уочи Другог балканског рата, када је бугарска армија дефиловала пред српским фронтом да би се прикупила за мучки препад који се на српској страни очекивао, војни разлози су налагали да се нападне пре но што се прикупи, али је Влада поставила захтев Врховној команди да се пошто-пошто иницијатива напада препусти Бугарима, без обзира на војне последице.

У читавој пракси до Првог светског рата, најпозитивније примере усклађивања стратегије са политиком, која је довела до рата, дали су Пруси 1866 и 1870, а Срби 1912. Пошто је овим ратовима Пруска поново пошла традиционалним путем експанзије, то је Бизмаркова политика морала наићи на пуну подршку војних кругова, главних експонената владајуће велепоседничке класе. Али је политика уједињења Немачке, која се очито могла реализовати само пруском оружаном силом, наишла и на подршку буржоазије, па и прогресивних снага за које је уједињена Немачка била предуслов за

⁷⁾ Упореди: С. Грујић, Српско-турски рат 1876—1877, Београд, 1902; Ј. Ристић, Дипломатска историја Србије, Београд, 1896.

демократску револуцију. У Србији је уочи 1912 био сав народ слојан по питању ослободилачког рата са Турцима, а Путник и његови сарадници су зналачки и реално организовали и припремили војску за извршење циљеве државне политике. Али, док се у Србији врховно командовање у току операција 1912 и 1913 подређивало државној влади, у Прусској је 1866 и 1870 покушавало да узме маха и да се стави изнад политике. Видели смо да се касније та тенденција у теорији све јаче наглашавала као један од израза немачког милитаризма. У завршном делу Америчког грађанског рата нађен је такође здрав однос између политике и стратегије. Француски пример из 1870 и 1871 потврђује оно што се уочава већ 1793, наиме да је политика као врховна државна власт принуђена да се у критичним тренуцима јаче ангажује у операцијама ограничавајући слободу акције команданата на терену; али би и резултати били већи да су одговорни државници били боље припремљени за овај задатак.

*
*   *
*

Пред Први светски рат, у империјалистичком раздобљу капитализма, велике силе су се ангажовале у дотле невиђеној трци за наоружањем, управо, да би створиле оружану силу која ће подупрти њихову експанзионистичку политику. Иако на први поглед изгледа да је стратегија, схваћена као организација и припрема оружане силе, била у складу са потребама политике, ипак ћемо ако ближе загледамо у односе политике и стратегије наићи на противречности и трвења већ у припремном периоду рата, а још више у његовом току.

У Француској, иако су у теорији биле постављене границе између политике и стратегије којима се начелно не може ништа приговорити, ипак није ишло све глатко. У првом реду, није било координације између појединих ресора владе. Још 1905, на питање да ли му је ишта познато о војним припремама Француске, њен министар иностраних послова је одговорио: „Ви ме питате сувише. Ја вршим своју дужност и претпостављам да моје колеге чине своју“.⁸⁾ Идуће је године, додуше, образован Врховни савет народне одбране ради координације војних ресора са министарствима иностраних послова и финансија, али је генерал Жофр,⁹⁾ у чијим су рукама биле сасређене готово све војне функције државе, још 1911 имао муке да сазна циљеве и задатке спољне политике Француске да би јој могао подесити ратне планове. Али пре њега је било још горе: начелник француског Генералштаба је тек 1909 сазнао за француско-италијански споразум од 1902 (којим се напад Италије практично искључивао), па је за све то време на Алпима предвиђао непотребну армију. Компетенције државника и војника, односно стратегије и политике, биле су уочи Првог светског рата у Француској оштро одвојене. Државници су се бранили од ингеренције војника, али за узврат нису много или никако залазили у њихову област рада.

⁸⁾ A. Tardieu, *La France et les Alliances* (1909).

⁹⁾ Joseph Joffre, *Mémoires*, I, стр. 102 и даље.

Но, и поред свега тога, Француска је за Први светски рат сагласила своју стратегију са политиком много боље него Немачка. Иако тренутно у политичкој дефанзиви, Француска је много дубље захватила у своје људске резерве и извела већу војску од Немачке, земље знатно јаче по броју становника, чија је агресивна политика била у рукама милитариста. Овај парадокс је израз нездравих политичких односа у Другом Рајху. После одласка Бизмарка, политичко тежиште је прешло на војне кругове. Политика се сада управља према стратегији. Стратегија тражи да се рат изазове 1914, а не касније када ће Русија и Француска бити спремније, не дајући политици никакве шансе да се рат избегне. Шлифенов план ставља Владу пред готову чињеницу да се гази Белигија, без обзира на последице које ће ово имати на односе са Великом Британијом, док је француска Влада мудро забранила своје Генералштабу да се у плану предвиди повреда белгиске неутралности, мада је већ било јасно да ће то Немци учинити. У Немачкој, дакле, оперативни планови модификују политику, а у Француској јој се потчињавају. Ипак, немачки војни кругови нису били толико јаки да из Рајхстага извуку све кредитне потребне за њихову агресивну политику. Усто, расположива финансиска средства нису рационално подељена; за флоту је дато премало ако се озбиљно мислило на угрожавање енглеске превласти на мору, а премного за заштиту сопствених обала и превласт на Балтичком Мору; овако се Енглеска само узнемирила и отуђила. Стицао се утицај да је немачка флота само оквир за препотентне гестове Виљема II.

Али се немачка стратегија тек у току рата уплела у политику и потпуно парализовала рад државника. Морнарица, уз подршку Врховне команде, спроводи неограничени подморнички рат против воље државника, без обзира на последице за односе са Сједињеним Америчким Државама. Када је требало извући нове снаге из народа да би се рат могао наставити са изгледом на успех, иницијатива је поново у рукама генерала и у тој за њих страној области, тако да једнострано и неспретно прилазе том сложеном и деликатном проблему. При крају рата, сва се војна сила Немачке без знања државника ставља на коцку у циновској бици не би ли се извојевала тотална победа. Када је уместо тога дошло до тоталног пораза, саопштено је запрепашћеним државницима да је дошло време да се по сваку цену обуставе непријатељства.

Видели смо да је и француско високо командовање ушло у Први светски рат са идејом да ће га водити стратегија. Жофру, врховном команданту француских армија, остављена је доиста потпуна слобода рада. Када је ту слободу једном нарочито подвукао у односу на Поенкареа, претседника Републике, Поенкаре је резигнирано записао у своје дневнику: „Армија сада има реч. Ја ћутим и покоравам се“.¹⁰ Нико не може замерити Жофру што је пажљиво чувао своју слободу у вођењу операција и што се бранио од интервенција чланова Парламента и парламентарних одбора, јер би то значило пренети на бојно поље штетну праксу мешања парламентарца у извршну

¹⁰ R. Poincaré, Au service de la France, том V (L'invasion), стр. 122—123.

власт или оживети ратне савете XVIII века, чији је аустриски Хофкригсрат био најдрастичнији пример, одавна сахрањен са толико потсмеха. Али Жофр врло слабо обавештава Владу о догађајима. О неким она сазнаје пре из непријатељских билтена. Међутим, рат је почео да поставља стратешке проблеме које је могла да реши само Влада. На пример, питање одбране Париза. Мада је Жофр доказивао да по тадањим стратешким начелима битка решава све и да ће се судбина Париза решити на отвореном пољу, а не у његовим зидинама, ипак је Влада остала при своме захтеву да се париски гарнизон ојача оперативним трупима. По њеном схватању одбрана Париза имала је да буде симбол отпора Француске, као што је то било пола века раније. Касније, када су се на Западном фронту операције укочиле у рововској војни, постављају се још шири проблеми. Државници увиђају да би требало извршити већу диверзију против Турске. Доиста, ретко је која операција обећавала толико резултата одједном: боља веза са Русијом, подршка Србији, охрабрење Румуније и Грчке за ступање у рат на страни Антанте, онемогућавање Бугарској да уђе у логор Централних сила — али Жофр упорно одбија да слаби Западни фронт, и то на основу иначе здравог стратешког принципа да се на главном војишту решава судбина рата. Сличан сукоб по истом питању видимо у исто време и с друге стране Канала. И у Енглеској је сва пажња генерала и адмирала везана за главно војиште, тако да не виде друге стратешке могућности. Резултат таквог сукоба гледишта био је компромис и пораз на Галипољу и Балкану 1915 године. Али овде, као и у питању одбране Париза 1914, није битно ко је био у праву. Важније је уочити да ови еминентно стратешки проблеми излазе из компетенције војника и да о њима имају да решавају државници. Није то био сукоб између политике и стратегије, него сукоб компетенција између државника и војника. Државници нису били довољно одлучни да спроведу у дело стратешке идеје које су сматрали правилним, јер се нису осећали довољно сигурним у тој области. Касније, када им рат буде наметао све нове обавезе, у доброј мери ће нестати те несигурности, нарочито када на чело француске владе буде дошао Клемансо; тада више неће бити колебања, али ће реч генерала имати понекад несразмерног утицаја. Они још увек стоје на гледишту да стратегија спада искључиво у надлежност војника, па их то наводи да закораче и у област политичара. Фошови покушаји да своје идеје о миру са Немачком наметне француској влади и Конференцији мира на начин који се не може сматрати дозвољеним, објашњава се више оваквим његовим гледањем на односе стратегије и политике него ли опојним победничким заносом који га је могао обузети. Према Клемансовљевим речима, мир о коме се тада дискутовало у Версају је за Фоша био само део војничког аспекта!¹¹⁾

У Енглеској је утицај војника на политику био одувек знатно мањи него на континенту. То се најбоље објашњава њеним географским положајем. Тамо није било врховних команданата или свемоћ-

¹¹⁾ G. Clemenceau, *Grandeurs et misères d'une victoire*, Париз 1930, стр. 101—113, 219.

них начелника штабова којима се у рату поверавала судбина земље као у Француској или Немачкој. Истина, Велика Британија је ратовала по целом свету осим на матичним острвима, али само експедиционим корпусима који се сви заједно нису могли ставити под једну команду, па није долазило до велике концентрације војне власти. У суштини се ни у Првом светском рату није ништа изменило, иако је експедициони корпус у Француској достигао милионске бројке, а домаћа флота била огромна. Ипак је у британском Кабинету и у Ратном савету утицај Киченерове моћне личности био толико јак да влада није могла узети рат у своје руке. Његовом несразмерном утицају треба највише захвалити што напад на Дарданеле, 1915 године, није одмах у почетку изведен хармоничном акцијом флоте и војске. Али, и после њега, у доба владе Лојд Џорџа,¹²⁾ било је трвења између државника и војника, која су ницала претежно из неодлучности и некомпетенције првих или неувиђавности других.

После пораза Лудендорф је покушао да у своме делу *Ратоводство и политика*¹³⁾ теориски оправда став немачке Врховне команде према влади Рајха. Он се још увек држи Клаузевица — његов ауторитет у Немачкој је још огроман, али га коригује апсурдним поставком: „Рат је спољна политика другим средствима. Уосталом, сва политика има да служи рату“. Неколико година касније у свом делу *Тотални рат*¹⁴⁾ потпуно одбацује Клаузевица и проглашава да се политика има сасвим потчинити стратегији, да војсковођа — кога ставља изнад министра рата и изнад шефа политике — треба да узме рат у своје руке. Уствари, такав војсковођа је германски војвода и доба сеобе народа. У модерно доба Лудендорфов војсковођа, који је изнад свих, може да буде само диктатор, крунисан или не. Међутим, у Лудендорфовој машти војсковођа је био професионалан војник који одговара свом задатку само ако му се народ потчини без резерве, неупоредиво више него што је немачки народ био њему потчињен у Првом светском рату.

У почетку Првог светског рата у Србији се не нарушава хармонија између политике и стратегије која се тако добро одржавала у Балканским ратовима, нити долази у питање приоритет политике. После Церске битке Савезници, а нарочито Руси, траже да српска војска предузме офанзиву у Срем. У стратегиском смислу то је значило излагање српске војске великом ризику, без изгледа да ће такав акт самопожртвовања имати одговарајући утицај на операције Француза или Руса, али су крупни политички разлози ипак налагали да се удовољи захтеву Савезника. Годину дана касније, уочи бугарског напада, српска Врховна команда је планирала превентиван удар на Бугаре, али је Влада то спречила на захтев Савезника.¹⁵⁾ Српска по-

¹²⁾ David Lloyd George, War Memoirs, Лондон 1929.

¹³⁾ Erich Ludendorff, Kriegführung und Politik, Берлин, 1922, стр. 23. Видети и његово дело Meine Kriegserinnerungen, Берлин, 1920.

¹⁴⁾ E. Ludendorff, Der Totale Krieg, Берлин, 1936, стр. 10. За критику Лудендорфа су од значаја радови Н. Delbrück-а: Ludendorff, Tirpitz, Falkenhayn (Берлин, 1920) и Ludendorffs Selbstporträt (Берлин, 1922).

¹⁵⁾ Види: Велики рат Србије, књига VIII и Јован Јовановић, Стварање заједничке државе СХС, Београд, 1928.

литика је познавала своје средство и није долазила у сукоб са његовом природом, остављајући Врховној команди врло много иницијативе; она јој је 1914 године препустила да донесе и одлуку о напуштању Београда. Међутим, касније, у току рата, код неких војних кругова осећа се тенденција за стављање Владе под своју контролу, која је, уз друге моменте, после рата одвела у диктатуру двора. Отуда се, и поред позитивне ратне праксе, после Првог светског рата, у југословенској војној књижевности поново истиче гледиште да од почетка рата првенство припада стратегији, да су за употребу оружане силе меродавни само војнички обзири и да сви други губе своју важност.¹⁶⁾ Ова идеја о одвајању стратегије од политике и о приоритету прве у ратно доба конкретизовала се у чињеници да је начелник југословенског Генералштаба одговарао за ратне планове непосредно круни, а не Влади, као и у Другом Рајху.

У свему, Први светски рат је дубље зашао у народ, више него и један пре њега, тако да се на обема странама, код Савезника и Централних сила, види јасна тенденција брисања граница између политике и стратегије. Ако је раније реч „политика“, у вези са ратом, имала више призвук спољне политике, сада је сасвим јасно да се ту ради о читавој државној активности. Ратна стварност је императивно тражила да крупне стратегиске одлуке доносе исти људи којима је била поверена сва државна политика, јер се без ње нису могле остварити. Али док је код Централних сила, а нарочито у Немачкој, Врховна команда задрала у прерогативе владе, дотле су код Савезника владе сасвим оправдано залазиле у овај домен који се још у почетку рата сматрао као неприкосновено поље рада врховних коменди.

*

*   *

Тенденција изједначавања стратегије са политиком осећа се још јаче у Другом светском рату. Сасвим је природно, и у духу Клаузевицевих начела, да је у Трећем Рајху политика потчинила стратегију, али се при томе јасно види да је политика под сувише јаким утицајем стратегије, управо под утицајем идеје која се повлачи још од једне друге Клаузевицеве мисли, наиме, да се ратови решавају само силом. Хитлерова политика је била сва у служби стратегије, али је при томе занемаривала своје властите интересе. Потсетимо се само на мирољубива уверавања која су дата Белгији и Холандији уочи 10 маја 1940 да би се олакшао стратегиски препад, без обзира на морални и политички ефект такве нечувене дволичности. Схваћено шире у томе погледу нема битне разлике између оба светска рата. И један и други је у Немачкој припремила и водила иста класа. У историји, можда, нема уверљивијих доказа о правилности марксистичког гледања на узроке ратова. Први светски рат је за интересе те класе водио Генералштаб стратегиски и политички, а Други — Хитлер, политички и стратегиски. Оба су вођена на исти начин, потчињавајући политичке

¹⁶⁾ М. Раденковић, Стратегија, стр. 26, а за њим и Ј.Б. Марић, Стратегија, стр. 35.

интересе војничким интересима на темељу претпоставке да се рат добија или губи искључиво на бојишту, уз једину нијансу да су се војници у Првом сувише уплитали у политику, а да се Хитлер у Другом сувише мешао у стратегију, па чак и оперативу, прогласивши себе командантом Војске (*Heer*) да би лично могао водити операције на копну. Ту је узрок његовог сукоба са генералима, а не у принципјелном ставу према рату или према политици Немачке.

Пошто се апсолутне монархије ослањају претежно на војску, или, тачније, на активни официрски кадар, то се код њих задирање стратегије у политику нарочито запажа. За то нам Јапан даје леп пример у Другом светском рату. Мучки напад на Перл Харбур је имао за циљ да једним ударом поремети однос снага на Пацифику како би се створили предуслови за операције јапанске морнарице. Војнички принцип — тући најпре главну непријатељску снагу — био је у основи здрав, али су при томе занемарени политички моменти: изгубљено је из вида да напад на низоземске, па чак и на британске поседе на Пацифику, не би аутоматски увукао САД у рат, јер би и тада Рузвелт морао да савлада јак отпор изолациониста, па ако би и ступиле у рат, то не би учиниле са оним еланом и одушевљењем које је изазвао неочекивани напад на Хаваје. У крајњој линији, јапански почетни успех ишао је на руку противницима.

Првенство политике није долазило у питање у западним демократијама, али се између оба светска рата ни у Француској ни у Енглеској не може уочити да је политика асимиловала стратегију као своје природно средство. Иначе, оне не би допустиле да њихова политика одржања постојећег стања у Европи буде лишена војних санкција. Другим речима, оне не би допустиле да их Немачка толико претекне у наоружању. Посебице, у Француској не би дошло до тога да офанзивна политика (настојање да се одржи превласт француског утицаја у Средњој Европи је у крајњој консеквенцији била офанзивна политика) буде праћена дефанзивном стратегијом, која се огледа не само у Мажиновљевој линији него у целокупном ставу француских војних кругова према ратној вештини. Разуме се, узроке овим опречностима треба, углавном, тражити у утицају реакционарних кругова који нису били склони рату са Немачком, верујући да ће своје класне привилегије најбоље сачувати ако фашизам буде триумфовао у Европи.

Сагласности између политике и стратегије није било на Западу ни у првој фази рата. Одлука Далдјеа, претседника француске владе, да се оружаном интервенцијом подржи Финска против Совјетског Савеза, није се заснивала на процени стварних стратегиских могућности, јер такав подухват војнички није био изводљив. Не може се стећи утисак да је та одлука донесена после зрелог разматрања на бази мишљења одговорних шефова оружане силе, мада је поуздано да се ови нису противили. Она се може схватити само као монструозна интрига да се искористе симпатије маса за малу Финску, жртву одвратне агресије, ради образовања крсташког похода против „комунизма“, коме би се пре или после прикључила и Немачка, јер се три ратујуће стране не могу замислити. Реалнији Енглези су одмах од-

бацили овај фантастичан пројект, мада је код њих било врло јаких реакционарних снага које су прижељкивале рат са Совјетским Савезом. Чудна би била и француска одлука да се одбади енглески предлог о минирању Рајне, тобоже да се Немцима не пружи изговор за репресалије, када се не би могла објаснити тенденцијом да се не покидају сви мостови са Немачком. Није било ни погодног органа за вођење рата. Француски Ратни комитет је био сувише гломазан. Догађаји, који су се тако муњевито ређали почев од 10 маја 1940, сасвим су га потисли у позадину. Није више било времена да се дискутује. Одлуке се просто намећу претседнику Владе који је због тога био принуђен да прими и ресор народне одбране. Гамлен, а касније и Веган, имали су слободу оперативног одлучивања, уколико је још постојала у оној безнадежној ситуацији, али су при томе били у најтешњем контакту са шефом Владе. Присан додир са Владом је био потребан да би се дипломатским путем осигурало и садејство Енглеза, у првом реду британских експедиционих снага које се тада нису више тако аутоматски покравале француској Врховној команди којој су биле потчињене, а можда још више да одговорност за последње часове Треће Републике не остане на подређеним личностима.

Ни у Енглеској се у почетку није могао створити погодан орган за вођење рата. Чемберленов Ратни кабинет од 11 министара очигледно је био прегломазан. Отуда се појавио Одбранбени комитет Ратног кабинета, као уже тело, но које није било довољно надлежно за доношење одлука. Оно је било зависно од Војног координационог комитета, тј. ресорних министара војске, морнарице и ваздухопловства под претседништвом министра за координацију одбране, који су, као принципијелно грађанска лица, били зависни од својих начелника штабова. Начелници штабова нису имали никакве командне, па ни административне власти, али су њихова колективна мишљења имала врло велики утицај, јер је њихов колегијум у тој сложеној хијерархији био једини стручни орган.

Овако сложен систем није могао функционисати када је требало доносити тренутне одлуке у акцијама у којима су била ангажована сва три вида оружане силе. У операцијама у Норвешкој, почетком пролећа 1940, на британској страни имали су своју реч седам генерала (адмирала) и три министра, али ниједан од њих није био одговоран ни за планирање ни вођење операција. У крајњој линији, требало је да се то мноштво различитих гледишта помири у коначним одлукама претседника Владе, али његова енергија и компетенција нису одговарале том задатку. Отуда је, под притиском догађаја, у мају 1940, дошло до веће концентрације војне власти у рукама Черчила, првог лорда Адмиралитета (министра морнарице), коме је Чемберлен поверио стратемске одлуке које су се односиле на сва три вида оружане силе, дакле део своје уставне одговорности. Али се одговорност за вођење рата не може пренети на другог, или бар не задуго. Ускоро је Чемберлен морао уступити своје место Черчилу, који је сада, као претседник Владе, имао стварну власт на целој британској позорници рата. Истина, Ратни кабинет, који је био сведен на свега пет чланова, био је одговоран за вођење рата (остали чланови

Владе су одговарали само за рад својих ресора), али је то у пракси препустио своме претседнику. Парламент, коме је Влада била одговорна, није имао никаква удела при решавању стратемских проблема. Стратемске одлуке доносио је сам Черчил у својству министра претседника и министра одбране. Ратни кабинет и Парламент су га више подржавали него контролисали. Непосредно под њим је радио Комитет начелника штабова као саветодавни и извршни орган. Министри војске, морнарице и ваздухопловства престају да буду одговорни за стратемске одлуке и за вођење операција, они задржавају само организацију и администрацију. На тај начин, политика и стратегија Велике Британије дошле су у једне руке. Већа концентрација власти није се могла замислити у земљи типа западне демократије.

Однос између Черчила и команданата на терену није био стереотипно једноличан. У директиви од 16 августа 1940, упућеној главном команданту на Средњем Истоку (генералу Вевелу), Черчил обухвата цео одбранбени проблем, залазећи чак и у тактичке детаље. Неколико месеци касније, он оставља Вевелу велику слободу у припремању и извођењу офанзиве која ће крајем 1940 избацити Италијане из Египта и Киренајке, али је обуздава да би у делти Нила створио стратемску резерву за интервенцију у Грчкој. Крајем септембра 1940 остављена је слобода поморским командантима пред Дакаром да ли ће напасти град или не, јер се из Лондона није могла проценити она врло нестаљна ситуација. Некад су војни интереси имали приоритет над политичким, као у лето 1940 при уништењу француске флоте у Орану и Мерс ел Кебиру, некад политички над војничким, као при одашиљању британских снага из Африке у Грчку почетком 1941, или при подржавању четника, војних савезника британских непријатеља. Али је најчешће било врло тешко разликовати војне од политичких интереса. Било је, разуме се, и трења, али не и покушаја да се генерали наметну Влади. Уопште, могло би се рећи да је британска влада водила рат решавајући сва крупнија стратемска питања, а да су британски команданти на терену имали онолику слободу акције колико је било неопходно.¹⁷⁾

Питање односа између политике и стратегије у САД било је много простије. Ту је претседник и шеф државе и претседник Владе, а у исто време и врховни командант свих оружаних снага. Рузвелт није себе сматрао војним ауторитетом, али је морао да доноси најважније стратемске одлуке, јер друге уставне личности или установе није било. У томе су га помагали начелници штабова три вида оружане силе, а и друге званичне или незваничне личности у које је имао поверења. Тврди се да само неколико пута није прихватио гледиште својих начелника штабова. Он је имао већу уставну власт и одговорност од Черчила, али ју је мање користио у односу према својим начелницима штабова или командантима на терену.¹⁸⁾

¹⁷⁾ Много података о односу политике и стратегије у В. Британији у Другом светском рату даје **W. Churchill** у свом делу „The Second World War”, нарочито у II и III књизи.

¹⁸⁾ Добрих података о томе има **Robert E. Sherwood** у делу „Ратне тајне Бијеле куће”, Загреб, 1952.

Врло је тешко прозрети однос између државника и војника у Совјетском Савезу. Његови стратeгиски проблеми у Другом светском рату били су знатно простији од енглеских и америчких, сводили су се само на два копнена фронта, један стваран на западу, а други евентуалан на истоку. Управо, сва се активност одвијала на немачком фронту, на непрекидној линији од Белог до Црног Мора, више у оперативној него у стратeгиској сфери. Према томе, могло би се закључити да су главну реч водили генерали — команданти на терену или у Врховној команди где се, изгледа, нарочито истиче њен начелник штаба у првом периоду рата, маршал Шапошњиков. Када је требало координирати рад неколико фронтава (група армија) према истом објекту, онда се појављују делегати Врховне команде, као Жуков код Москве и Стаљинграда, који, без великих штабова, на лицу места воде операцију. У рукама Стаљина, шефа државе и врховног команданта, је у крајњој линији била политика и стратегија, као у апсолутним монархијама, али кроз вео обожавања који застире његову личност, тешко је утврдити његову праву улогу у ратоводству. Но, при ближој студији оскудних совјетских података и страних сведочанстава из Русије у доба рата, стиче се ипак утисак да је његова улога у пројектовању и вођењу операција била знатно мања него што желе да претставе званичне совјетске публикације.

У нашем Народноослободилачком рату, све до првог заседања АВНОЈ-а, Врховни штаб је био највиши политички и војни орган, али то не значи да је постојао приоритет стратегије над политиком, већ њихово јединство. Врховни штаб се идентификује, ако не формално, а оно стварно са највишим органом Партије, првенствено у личности друга Тита који је у исто време Врховни командант и секретар Централног комитета. Партија је била носилац политике Народноослободилачког рата, или још шире, била је претставник политичке воље југословенских народа који су то потврдили ступањем у борбу под њеним вођством. Јединство политике и стратегије, схваћене најшире као целокупна војна активност, не нарушава се ни касније када код нас настају посебни политички органи који преузимају цивилне функције Врховног штаба. Политика, схваћена такође у најширем смислу, у току целог Народноослободилачког рата задирала је дубље у операције, него ма где другде, па је чак понекад водила патроле и постављала претстраже. Неумитне реалности сливале су Војску, Партију и народ у нераздрживо јединство. Код нас су се стратегије и политика потпуно изједначавале у марксистичком смислу јединства власти.

У томе светлу треба посматрати и институцију комесара у нашој војсци. Они нису имали задатак да контролишу команданте, као у Француској 1793, него да спроводе политичку линију Партије кроз врло сложену проблематику којој се команданти нису могли сасвим посветити. Командант и комесар нису били претставници двеју власти него јединствене власти саглашавајући њена два поља рада. Ипак се никад не губи из вида да је стратегија или војна активност само део

политике. У својој директиви Покрајинском комитету Македоније,¹⁹⁾ друг Тито каже овако: „Однос мора бити постављен тако, да Партија стварно буде руководилац, али да то не кочи самосталност и иницијативу војне команде и да буде обезбијеђено спровођење партиских директива, а, с друге стране, да војна команда по свима питањима има сигуран ослонац и помоћ од партиске организације као руководиоца фактора Народноослободилачке борбе“.

*
*
*

Историска анализа последњих сто педесет година потврђује нам без изузетка поставке класика марксизма о рату. Кроз њих се једино може правилно разумети однос политике и стратегије. Тамо где владајућа класа има ширу политичку подршку маса, стратегија је заиста средство опште државне политике. То се јасно види у Француској 1793—94, па и у републиканском периоду рата 1870—71, посебно у Србији 1912—18 где су класне разлике биле тренутно потиснуте у позадину општим националним интересом, а још више у Народноослободилачком рату где су општенационални и социјални интереси широких маса довели до Народне револуције. Тамо где је политичка платформа водеће класе била сасвим уска — као у Немачкој 1914 — 1918 — није могло бити ни сагласности између политике и стратегије. Између тих екстрема, наравно, има много нијанса одређених и другим објективним и субјективним чиниоцима. Упоредо с тим, историска пракса нам указује да развојем производних снага ратови постају све општији хоризонтално и вертикално и да се на овај или онај начин мора осигурати учешће свих народних маса. Док се код Клаузевица осећа да су политика и стратегија две одвојене области у одређеном односу, оба светска рата их испреплићу у нераздроживу целину.

Уствари, политика обухвата све друштвене (државне) активности, док је стратегија, схваћена шире, као организација и употреба целокупне оружане силе, само један њен део. Ако политику претставимо графички као круг, онда ће тај круг имати много сектора који претстављају посебне области рада, као спољну политику, унутрашњу политику, финансије, индустрију, просветну политику и многе друге, а међу њима и стратегију. Сви се ти сектори својим врховима састају у центру круга или у рукама тела или личности одговорних за општу државну политику, вршећи и у миру и у рату јак утицај један на другог. Иако оружана сила има у рату толико упадљиву улогу, ипак се њој не може подредити државна политика, тј. све остале државне активности. Она остаје и даље само једно од средстава државне политике. Дакле, погрешно је ако се у миру или рату шири појам стратегије тако да она покрива целокупну државну политику, како се то понекад чини на Западу.²⁰⁾ Таква гледишта, ма

¹⁹⁾ Јосип Броз Тито, Стварање и развој Југословенске армије, I, стр. 210.

²⁰⁾ Ерл, Творци модерне стратегије, Београд 1952, стр. 2—3.

од куда долазила, сасвим се приближавају Лудендорфовом тоталном војсковођи. То би значило бркање стратегије као појма о организацији и употреби оружаних снага, са појмом вођења рата, што је ствар политике као целине. Када, например, спољна политика привуче неког колебљивог савезника или када неког потенцијалног противника држи по страни, тј. у неутралности, онда је то акција општедржавне политике коју спроводе одређени органи, а не акција стратегије, па макар била при томе употребљена и претња оружаном силом. Између политике, схваћене овако широко, и стратегије — дела њене делатности — не може да буде супротности, јер политика не може доћи у сукоб са самом собом. У односу политике и стратегије данас више не може бити говора о приоритету као у доба Клаузевица, него о њиховом идентитету.

Ипак, стратегија, узета шире, тј. као скуп свих војних активности, има своју посебну област рада као и свака друга државна активност. Но, ако бисмо стали на гледиште да у тој области, дакле у питању организације и употребе војне силе, могу доносити судове или одлуке само професионални војници, онда бисмо тиме отворили главни извор сукоба између политике и стратегије. Одговоран државник мора да решава о многим војним питањима, као што одлучује о свима важнијим питањима свих ресора. На војном сектору то ће бити првенствено из уже области стратегије, али може бити и из делокруга рада који по нашој дефиницији спада у оперативку или тактику. При томе није важно у коликој је мери државник консултовао и послушао своје војне саветнике; главно је да је одлука нужно његова и да он за њу сноси пуну одговорност. Битно је уочити да се стратегија у склопу општедржавне политике може посматрати као посебна област, али да се рад државника не може задржати на њеним границама.

Државници би требало да решавају само она војна питања која им објективно припадају као саставни део њихове функције, другим речима, она питања која војници не могу да реше, било што не контролишу све компоненте проблема, било што немају довољно политичке или административне моћи да своја решења спроведу у дело. Али се ова идеална теориска граница у пракси прекорачује у оба правца: негде се интервенција државника осећа превише, а негде премало. То, у првом реду, зависи од карактера власти, а затим од заинтересованих личности, од њихових односа и од много других момената који се могу уочити тек приликом конкретних анализа.

Но, сукоби између политике и стратегије на субјективном пољу не само што су могућни, него и чести; они нису само плод неувиђаности, како каже Клаузевиц, и не могу се сами по себи решити изменом и изједначавањем гледишта, као у неком „клирингу“, као што каже Черчил²¹⁾, где би се разне релативне вредности могле утврдити и међусобно измирити. На пример, ако је инвазијом Белгије 1914 године требало омогућити уништење француске војске једним јединим ударцем, онда се — под претпоставком да ће се у томе стварно успети —

²¹⁾ В. Черчил, Светски рат I, стр. 480.

могла занемарити тренутна интервенција Енглеске, а могло се и пркосити светском јавном мњењу, када се већ стајало на гледишту да су међународни уговори обична парчад папира, а ако се није веровало у потпун успех маневра десним крилом — онда никако. Али, пошто нико није могао доказати да ли ће овај маневар успети или не, било је места за оба гледишта. Такве крупне проблеме решава државник, па се само тада може говорити о приоритету политике над стратегијом, без обзира да ли државник решава спорно питање у овом или оном смислу, у овом случају за инвазију или против инвазије Белгије.

Приоритет државника не може да иде до крајњих последица у свима сферама стратегије. Кад су у питању проблеми који не захватају целину или које он не може да сагледа, било из недостатка обавештења или из недостатка спреме, онда их оставља војнику. Неопростива је грешка ако се на одлуке команданта утиче у току операција, нарочито кад се ове брзо одвијају. Сасвим је исправно што су Рузвелт и Черчил донели одлуку о инвазији Сицилије или Француске 1943, односно 1944 године. Али је исто толико правилно што су операције поверили одлукама изабраног команданта. Слично је маршал Тито, као државник, одлучио да у пролеће 1945 Четврта армија крене на Трст, узевши у оцену не само војне него и политичке моменте које нису могли уочити војни руководиоци на терену, али је при томе команди армије оставио пуну оперативну слободу; њеној увиђавности препуштена је чак и одлука да ли ће се успут Бихаћ напасти или не; али се интервенција Врховног команданта у виду директива и појачања јављала увек кад год је то налагала општа стратемиска и политичка ситуација која се из команде армије није могла сагледати.²²⁾ Када се тако поступа, онда се затвара још један извор сукоба између политике и стратегије.

Из ових примера могао би се извући закључак да државници воде рат, а генерали операције. Али, нажалост, сва се питања не могу решити овом простом формулом, маколико била у сржи истинита и примамљива. Много зависи од особина заинтересованих личности. Сваки ће се случај решавати индивидуално. Начелно се може рећи да ће централна државна власт у критичним тренуцима спонтано тежити да појача контролу над операцијама, али ако у томе правцу претера, свакако ће од тога бити више штете него користи.

Државник је, дакле, принуђен да решава стратемиска питања, али ће и војник доћи у ситуацију да решава политичка питања. Генерал Ајзенхауер је у Северној Африци 1942 и 1943 био суочен са мноштвом врло сложених и осетљивих политичких проблема који се нису могли решавати у Вашингтону или Лондону, јер су имали непосредан утицај на сарадњу Француза и на сигурност позадине у критичној фази операције. За ову студију није од интереса да ли су његове одлуке биле правилне или не, главно је да утврдимо да их је морао доносити командант који је водио операције. И овде можемо рећи да није значајно у којој се мери при томе користио мишљењима

²²⁾ П. Јакшић и др., Поход на Трст, Београд, 1952.

својих политичких саветника. Наши штабови су у току Народнослободилачког рата свакодневно решавали сложена и деликатна политичка питања. Команданти свих степена ће и у будућем рату, у мањој или већој мери, бити стално суочени са политичким проблемима, тј. са питањима која спадају у државну политику. Свака војничка одлука ће о њима водити рачуна. Код нас ће политички комесари знатно олакшати рад команданта у томе погледу.

Супротно поставци да је стратегија само део општедржавне политике у истој мери као и друге њене делатности, могу се чути и таква мишљења (нарочито на Западу) да се стратегија делимично шири у те посебне области опште политике.²³⁾ Према таквим гледиштима издваја се, на пример, део унутрашње и спољне политике, део финансија и економије и покушава да се посебно разматрају у вези са ратом ван општег политичког склопа, као да ратови нису средство опште политике. Тако се јављају нови појмови: политичка, финансиска и економска стратегија, па се у вези с тим говори и о „војној стратегији“, што би требало да буде оно што смо дефинисали као стратегију. Негде се ти нови појмови обједињавају у „велику стратегију“, за разлику од стратегије у нашем смислу. Ова чудна гледишта не могу се објаснити само погрешним тумачењем ратних искустава. Праве узроке треба тражити у друштвеном уређењу. То је један од видова отпора крупног капитала против социјализма, куда незадрживо води развој производних снага, а у име „либерализма“ и „иницијативе“. Признати да рат захвата сву власт и сву економију земље, значило би одрећи се слободе економске акције која им доноси толико користи не само у рату, него и у миру, који се данас просто зове хладни рат. Крупни капитал сматра да је боље да се нека подручја цивилне делатности прикључе стратегији, конкретно да се ставе под непосредну контролу државних и војних власти, него да се рат идентификује са државом. Не могу се прихватити ни она гледишта по којима се стратегија разматра само у вези са спољном политиком.²⁴⁾

У кругу идеје о идентификовању политике и стратегије решава се и питање помоћи коју политика пружа стратегији. Политика помаже стратегију да би јој ова могла узвратити помоћ. Све је управ-

²³⁾ Гледишта о односу политике и стратегије су на Западу врло различита, махом разбацана по делима која се баве другим питањима. Наводимо само неколико чланака: **Réquin**, Direction Stratégique de la Guerre (Revue de Défense Nationale, нов. 1946); **J. L. Cate**, Establishment of the fundamental bases of strategy (Military Review, нов. 1948); **R. S. McClain**, The army's roll, (Military Review, јан. 1949); Ouverture des cours de l' Institut de Hautes Etudes de Défense Nationale (Revue de Défense Nationale, јан. 1949); **J. Breuillac**, Il faut enseigner la défense nationale (Revue de Défense Nationale, јан. 1949); **A. G. Trudeau**, Some Military aspects of american statecraft (Military Review, јуни 1951); **D. B. Harriot**, Effects of civilian control on the development of Military leadership (Military Review, дец. 1951); **A. Pereira da Conceicao**, Revista Militar (Португалија), фебруар-март 1952 (приказано у Military Review, авг. 1952 под називом: Strategy was never a purely military science).

²⁴⁾ **P. M. Robinett**, Co-ordination of United States Military and Foreign Policy, Military Review, април 1952.

љено према крајњем политичком циљу. Питање примирја са Италијом је постало актуелно већ после слома у Тунису маја 1943 године, али је тек успешна инвазија Сицилије створила потребне услове. Ту је, дакле, стратегија помогла политици. Али се одмах затим политика одужила стратегији на тај начин што је изабрала тренутак за потписивање примирја уочи инвазије Полуострва, а нарочито тиме што га је публиковала у тренутку када су искрцане прве трупе. Тако је политика омогућила стратегији да јој боље послужи. У питању су само средства, сфере дејства и компетенције. Али то у пракси не искључује сукобе гледишта. Питање да ли је 1944 заиста требало извршити инвазију Француске и с Југа, или би било боље да су се те снаге употребиле на Апенинском Полуострву, има своју политичку и војничку страну, па су се оба гледишта могла бранити. Али је било мудро оставити одлуку команданту који је непосредно био одговоран за успех инвазије Француске.

Државници су одувек имали да одлучују о стратешким проблемима, у најновије време то постаје све очигледније, а данас је то њихов свакодневни посао, у миру и рату. Али се не би могло рећи да је са њиховим стратешким компетенцијама расла у истој мери и њихова спрема за решавање тих питања. Било је врло мало државника који су систематски студирали стратешке проблеме у толикој мери да су се у тој материји могли сигурно сналазити, па су се многи наслањали на своје војне саветнике и на свој инстинкт више него што је било корисно. Послератно искуство још јаче подвлачи потребу да стратегија не сме недостајати међу дисциплинама које чине интелектуалну спрему државника или јавног радника уопште. Али је потребно и војницима да се упознају са политичким проблемима у границама својих функција. Обострана потреба довела је у неким земљама до стварања посебних школа за официре и државне чиновнике вишег ранга, нарочито из ресора Министарства иностраних послова, где заједнички изучавају стратегију, а поред ње међународну политику, економију, трговину, високу државну администрацију и финансије, претежно у међусобној вези. Ове школе ће много придонети да се у пракси смање сукоби између политике и стратегије и да се њихови проблеми боље схвате и формулишу, али неће решити цео проблем, јер се државници обично не регрутују из редова чиновника.

За спрему и вођење рата одговорне су државне владе, али је јасно да у данашњем гломазном облику нису погодне за решавање хитних проблема који се у току рата намећу свакодневно. Стога се у Другом светском рату учавала тенденција да се одговорност за спрему, а нарочито за вођење рата, пренесе на што мањи број људи из круга владе, па чак на једну једину личност — на претседника владе или шефа државе. Члан 47 данашњег француског устава предвиђа да је управо претседник владе одговоран за координацију свих ресора народне одбране и за употребу оружане силе. Концентрација власти у доба рата је редовна појава. Срж проблема је у избору погодних личности и контроли над њима. То зависи највише од друштвеног и политичког уређења, а усто од много других субјективних

момената. Али је сигурно да претставничка тела могу задржати контролу над вођењем рата само у најопштијим линијама, не улазећи у појединости које се без неоправданог ризика не могу поверити великом броју људи. Према извршној власти парламенти се морају опредељивати више по општим резултатима без ближе анализе, како то чини и јавно мњење. Уопште, у модерном рату извршна власт долази у непосредни додир са масама стављајући помало претставничка тела у позадину. Ни у ком случају не треба допустити да се у оперативно ратоводство умешају парламентарни одбори. То би значило вратити се другим путем ратним дворским саветима XVIII века када се веровало да се проблеми ратне вештине могу решавати позитивним научним методама далеко од војишта.

Однос стратегије и политике не исцрпљује се само одређивањем места стратегије у општем политичком склопу и поделом компетенција као што је овде учињено. Стратегија има утицаја на све секторе рада државе и друштва, а у исто време и она сама је под непрекидним њиховим утицајем у миру и рату, примајући од њих циљеве и карактер. Свака стратегиска радња одређена је овим међусобним утицајем.

„ИЗАБРАНА ВОЈНА ДЕЛА“

У првој књизи, која излази у марту ове године, сабрани су Енгелсови радови о развоју родова војске кроз историју и о стању европских војски половином прошлог века, затим чланци о добровољачком покрету и неколико обимнијих студија, као што су: „По и Рајна“, „Савоја, Ница и Рајна“, „Могућности и предуслови рата Свете алијансе против Француске 1852. године“, „Планински рат некад и сад“ итд. и, најзад, опис неколико битака (Аустерлиц, Бородино, Асперн, итд.), као и биографије неких значајнијих историских личности (Блихер, Бернадот, Бертије, Бенингсен, Борнхајм и др.).

На крају књиге дата су кратка објашњења историских догађаја, личности и географских назива, који ће читаоцима олакшати проучавање овог дела.

Књига ће имати 550—600 страна и стајаће око 400 динара; претплатници ће је моћи добити и на отплату, највише у четири рате.